

УДК 373.3.016:811.111

Розвиток комунікативних здібностей учнів засобами зорової наочності на уроках англійської мови у початкових класах

С. Дворська,
вчителька англійської мови,
Попільнянський ліцей
Попільнянської селищної ради
e-mail: mega.dvorska@ukr.net

Анотація. У статті розглядається роль зорової наочності як ефективного засобу розвитку комунікативних здібностей учнів під час вивчення іноземної мови. Аналізуються теоретичні основи використання візуальних матеріалів, їх вплив на покращення сприйняття лексики та граматичних структур, а також на формування навичок усного та письмового мовлення. Автором підкреслюється важливість застосування різноманітних наочних засобів, що сприяють активізації пізнавальної діяльності, підвищенню мотивації та подоланню мовного бар'єру.

Світ навколо нас постійно зазнає змін, усі його галузі проходять процес якісного оновлення та пристосування до сучасних соціально-економічних реалій. Ці зміни стосуються й освітньої сфери. Документація та навчальні програми адаптуються до міжнародних стандартів. Педагоги також модифікують свою діяльність, освоюючи новітні технології, прагнучи створити найкращі умови для ефективного навчання.

Англійська мова є найпоширенішою мовою міжнародного спілкування у бізнесі, науці та технологіях. Знання цієї мови відкриває двері до освіти, подорожей та працевлаштування у всьому світі. До того ж, англійська є офіційною або другою мовою в багатьох міжнародних організаціях, зокрема в ООН та ЄС, виступає засобом міжкультурного спілкування, що забезпечує можливість результативної комунікації між представниками різних країн. Завдяки інтернету та світовим медіа англійська мова стала містком між культурами та народами.

Сучасні освітні нормативи стимулюють вивчення англійської мови з початкових років навчання, а фахові дослідження з методики викладання англійської наголошують на ефективності використання зорової наочності на всіх етапах навчання. Такий підхід сприяє кращому засвоєнню мовного матеріалу, розвитку усного мовлення та формуванню мовленнєвих реакцій.

Зокрема, комунікативна методика навчання англійської мови має важливе значення у процесі вивчення іноземних мов, адже вона наближає навчання до

реальних умов використання мови, готує до живого спілкування. Учні не лише запам'ятовують граматичні та лексичні конструкції, а й вчаться використовувати їх у практичному мовленні. Це допомагає подолати страх спілкування та підвищує впевненість у власних силах.

Дослідження доводять, що школярі, які навчаються за комунікативною методикою, легше входять у мовне середовище, краще розуміють іноземне мовлення на слух та здатні активно долучатися до розмови без підготовки. Вони можуть виражати власні думки й підтримувати діалог у різних ситуаціях. Такий підхід робить навчальний процес більш захопливим, гнучким та результативним.

Комунікативна методика спирається на кілька основних *принципів*, що забезпечують її практичну цінність.

Пріоритет змісту комунікації. Основна увага приділяється сенсу повідомлення, а не бездоганній мовній формі. Навіть якщо в мовленні трапляються граматичні помилки, спілкування може бути успішним за умови, що зміст передається чітко.

Навчання в контексті ситуацій. У процесі занять використовуються реалістичні або автентичні ситуації для тренування мовлення. Наприклад, імітація діалогів у ресторані, на вокзалі чи при покупці товарів.

Інтерактивна взаємодія. Учні активно спілкуються між собою та з учителем, застосовуючи мову як інструмент взаємодії. Це допомагає створити умови, максимально наближені до природного мовного середовища.

Розвиток усіх мовленнєвих навичок. Однакову увагу на уроках приділяють аудіюванню, говорінню, читанню та письму, що формує цілісну мовну компетентність.

Використання рольових ігор та моделювання ситуацій. Такі методи дозволяють учням зануритися в іноземне мовлення, практикувати комунікативні вміння в умовних життєвих ситуаціях, наприклад, під час оформлення туру в агентстві.

Застосування автентичних матеріалів. У навчальному процесі активно використовуються тексти, аудіо- й відеофрагменти з реального життя: газетні статті, телепередачі, інтерв'ю, подкасти тощо. Такий підхід сприяє адаптації учнів до природного темпу мовлення та розмаїття мовних структур, характерних для повсякденного спілкування.

Орієнтація на індивідуальні особливості. Оскільки кожна дитина має власні потреби, стиль сприймання інформації та рівень підготовки, комунікативна методика дозволяє враховувати ці індивідуальні відмінності, надаючи можливість просуватися у навчанні у відповідному темпі.

Крім основних принципів, комунікативне навчання має й *специфічні характеристики*, що забезпечують його високу результативність.

До таких характеристик відносимо *розвиток спонтанного мовлення*. Учні заохочуються до імпровізації та вільного вираження думок без завчасної підготовки, що імітує реальне мовне середовище.

Контекстуальна подача матеріалу. Нові мовні одиниці вводяться не ізольовано, а в конкретному контексті, що полегшує їх розуміння та застосування у мовленні.

Парна та групова робота. Навчання в парах або малих групах сприяє активному залученню учнів до мовленнєвої діяльності, підвищує мотивацію та дозволяє практикувати мову в більш природній формі.

Зміна ролі викладача. Вчитель більше не виступає єдиним джерелом знань. Його функція полягає у спрямуванні, підтримці та стимулюванні учнів до самостійного пізнання через організацію комунікативних ситуацій.

Гнучкий підхід до навчального матеріалу. Замість суворого дотримання шаблонів зміст уроків підлаштовується під актуальні потреби та інтереси учнів.

Оцінювання через практику. Замість традиційних тестів застосовуються форми контролю, що орієнтовані на реальні комунікативні ситуації, як-от: усні презентації, обговорення, написання звітів. Це дозволяє оцінити мовні навички учнів у дії.

Усі ці складові формують ефективну та цілісну систему комунікативного підходу. Його впровадження забезпечує живий, зацікавлений та результативний освітній процес, підвищує якість засвоєння знань і мотивує школярів до подальшого вдосконалення мовної компетентності.

Одним із важливих засобів підвищення ефективності навчання іноземної мови є використання наочності. Вона сприяє кращому сприйняттю та запам'ятовуванню лексики, граматичних структур і мовленнєвих зразків. Наочність відіграє ключову роль у формуванні іншомовної комунікативної компетентності учнів. Вона забезпечує візуальну підтримку навчального процесу, роблячи його більш зрозумілим, цікавим та доступним. Ще у XVII столітті видатний чеський педагог Я. А. Коменський обґрунтував важливість використання наочних матеріалів у процесі навчання. Він зазначав, що основою навчальної діяльності є сенсорне пізнання, тобто опора на чуттєвий досвід учнів: «Усе, що учні повинні вивчити, потрібно викладати їм так доступно, ніби вони мають перед собою свої п'ять пальців. А для того, щоб все сприймалося легше, потрібно, наскільки лише це можливо, залучати до сприймання зовнішні чуття».

Я. А. Коменський розглядав діяльність органів чуття як ключову в навчальному процесі. Він вважав, що пізнання є внутрішнім сприйняттям об'єктів і що ефективне навчання можливе лише тоді, коли знання подаються так, щоб розум легко міг їх сприйняти. Це стало основою його «золотого правила»: «Нехай буде для учнів золотим правилом все, що тільки можна давати для сприйняття чуттями, а саме: видиме – для сприйняття зором, що чуємо – слухом, запах – нюхом, що підлягає смаку – смаком, доступне дотику – шляхом дотику. Якщо будь-які предмети одразу можна сприймати декількома чуттями, нехай вони відразу охоплюються декількома чуттями».

Отже, чим більше знання базується на відчутті, тим воно достовірніше.

К. Д. Ушинський наголошував, що наочність має особливо велике значення на початкових етапах навчання, оскільки «дитяча природа виразно потребує наочності». Дитина, підкреслював він, «мислить формами, барвами,

звуками, відчуттями взагалі. Таким чином, надаючи початковому навчанню форм, барв, звуків, словом, роблячи його доступним якнайбільшій кількості чуттів дитини, ми робимо разом із тим навчання доступним». Учений розумів наочність як дидактичний принцип, який пронизує як зміст, так і окремі методи та прийоми навчання, і взаємопов'язаний з усіма іншими дидактичними принципами, які є «необхідними умовами навчання».

Ю. М. Безкоровайна переконана, що наочність – це не мета, а засіб, що сприяє ефективному навчальному процесу. Завдяки використанню наочності на заняттях в середній школі активізується процес вивчення іноземної мови, а це сприяє розвитку креативності учня [2: 230].

Сучасна дидактика виділяє такі функції наочних засобів навчання:

1. Наочне сприйняття навчально-виховного матеріалу.
2. Джерело нових знань та фактів, які після аналізу дітьми слугують висновками та узагальненнями.
3. Ілюстративна функція. Наочність несе в собі ілюстрацію об'єкта чи явища, але при цьому ця функція не є домінуючою.
4. Опора для пізнання через розкриття внутрішніх зв'язків об'єкта чи явища.
5. Перевірка знань, умінь та навичок.
6. Розвиток пізнавального інтересу за допомогою прийомів мислення.
7. Виховна функція [4: 178].

Метою використання наочних посібників у школі є:

- а) чуттєвий досвід учнів розвивається під впливом наочності;
- б) розвивається спостережливість;
- в) пізнаються конкретні властивості предметів;
- г) формується абстрактне мислення під впливом діяльності;
- г) розвивається самостійність у навчанні;
- д) систематизується навчальний матеріал.

Зорова наочність використовується як зразок, на який учні опираються при співставленні слова і його схематичного значення. Часто зорова наочність стає єдиним засобом, який може допомогти учневі зрозуміти лексичну одиницю. Засобами зорової наочності є: малюнки, фотографії, слайди, роздатковий матеріал, репродукції портретів, стенди, таблиці, схеми, колажі, відеофільми, електронні дошки та інші мультимедійні засоби.

У сучасній методиці засоби зорової та слухової наочності стали одними із основних компонентів уроку іноземної мови. Варто також зауважити, що зорова наочність є унікальним засобом семантизації, який може використовуватися під час подання у школі будь-якого матеріалу (може використовуватися під час подання нового матеріалу чи повторення). Згідно з прийнятим у лінгвістиці розумінням лексичного значення його складниками вважається денотат, який називає клас предметів, і сигніфікат – сукупність ознак, що визначають клас предметів, що називають терміном «поняття». Сигніфікат, як категорія більш абстрактна, ніж денотат, засвоюється в результаті оволодіння конкретними вживаннями слова при співвіднесенні його звукової форми з відрізками дійсності, що означаються [1: 112].

Важливою умовою оволодіння словом як одиницею спілкування є засвоєння його значення, тобто рефлексивної (відображальної) функції. Як зазначають фахівці у сфері викладання іноземних мов, основна складність полягає в тому, що значення слів у рідній та іноземній мовах часто не збігаються. Незалежно від обраного методу семантизації, він повинен формувати стійкий зв'язок між звуковою формою лексичної одиниці та її значенням, що спирається на реальні дії, об'єкти і життєвий досвід учнів.

Згідно з дослідженнями сучасних педагогів, розуміння значень лексики повсякденного вжитку базується переважно на ситуаційно-логічних і образних зв'язках. Відтворити ці зв'язки в учнівській свідомості неможливо без використання зовнішньої або внутрішньої наочності – зорової чи слухової [3: 78]. Однак в українській методиці вивчення іноземних мов роль зовнішньої наочності у вивченні лексики часто недооцінюється. Її потенціал як інструменту семантизації іншомовної лексики, особливо тієї, що не має прямих відповідників у рідній мові, ще потребує глибокого вивчення.

Демонстрація об'єкта чи дії ефективна лише тоді, коли значення іншомовного слова тотожне значенню слова у рідній мові і викликає чіткий образ навіть без візуального підкріплення. Якщо ж значення є більш абстрактним або специфічним, то вербальні методи пояснення можуть призвести до хибного уявлення про денотат. У таких випадках слово пов'язується не з конкретним предметом, а лише з приблизним відповідником у рідній мові.

У дидактиці підхід до візуалізації відрізняється від того, який практикується у методиці. Чим складнішим є навчальний матеріал, тим більшу роль повинна відігравати наочність у формуванні точного розуміння. Поєднання вербального матеріалу з наочними зразками підсилює сприйняття як одного, так і іншого. Важливо організовувати спостереження за наочними об'єктами так, щоб учні могли виділити їхні істотні риси.

При вивченні іноземної мови, незалежно від віку учнів, виникає потреба знову навчитися називати знайомі об'єкти та дії новими словами, значення яких не завжди збігаються з рідною мовою. Це завдання подібне до процесу вивчення рідної мови дітьми молодшого віку. Проте різниця полягає в тому, що учні вже знайомі з предметами, але повинні опанувати їхні іншомовні номінації.

Особливість зорової наочності полягає в її універсальності – вона ефективна для учнів усіх вікових категорій. Наочні засоби суттєво покращують якість навчального процесу, сприяючи кращому розумінню матеріалу, активізації мислення та розвитку творчих здібностей. Їхнє застосування робить уроки динамічними, змістовними та привабливими для учнів.

Використання візуальної наочності ґрунтується на кількох *принципах*:

Принцип зрозумілості зображення. Наочний матеріал має бути простим і знайомим учням, інакше він лише ускладнить сприйняття.

Принцип стабільності форми. Слід уникати постійної зміни видів зображень. Учням легше орієнтуватися у знайомих формах наочності, пов'язуючи їх зі змістом.

Принцип логічної структури. Інформація повинна подаватися у впорядкованій та логічній послідовності. Важливу роль при цьому відіграють кольорове оформлення, композиція та гармонійність зображень. Яскраві ілюстрації, кольорові схеми, таблиці тощо підвищують інтерес до нового матеріалу.

Принцип художньої відповідності. Необхідно прагнути до максимально реалістичного зображення об'єктів, що відображаються в навчальному матеріалі.

Отже, комунікативна методика навчання англійської мови забезпечує ефективне формування мовленнєвих навичок через живе спілкування та активну взаємодію. Такий підхід сприяє подоланню мовного бар'єру, розвитку впевненості учнів та підвищенню мотивації до навчання. Залучення автентичних матеріалів і моделювання реальних ситуацій роблять уроки цікавими й наближеними до справжнього мовного середовища. Завдяки цьому учні здобувають практичні вміння, необхідні для успішного спілкування іноземною мовою. Використання наочності є одним із найефективніших засобів підвищення якості навчання іноземної мови, оскільки вона сприяє кращому сприйняттю та засвоєнню матеріалу через залучення різних органів чуття. Наочні засоби допомагають формувати стійкі зв'язки між мовними одиницями та їх значеннями, що особливо важливо при вивченні лексики. Завдяки візуальній підтримці уроки стають більш доступними, цікавими та мотивуючими для учнів різного віку.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабенко Т. В. Методика навчання англійської мови в початковій школі : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Арістей, 2006. 220 с.
2. Безкоровайна Ю. А. Унаочнення як засіб формування іншомовної лексичної компетенції учнів. *Студентський науковий альманах факультету іноземних мов*. 2009. Вип. 1 (6). С. 230–234.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
4. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці) : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2008. 285 с.
5. Svyrydiuk V., Bodyk O., Kalinina L., Prokopchuk N., Khrystych N. The digital frontier: Strategies and tools for cultivating educational-strategic competence for pre-service teachers. *Information Technologies and Learning Tools*. 2024. Vol. 101, № 3. P. 1–14.